

ΟΜΙΛΙΑ
ΤΟΥ ΤΕΩΣ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
κ. ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΥ
ΣΤΟ 6ο ΔΙΕΘΝΕΣ ΘΕΡΙΝΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΜΕ ΘΕΜΑ:
«ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΜΕ»

Αθήνα, 2 Μαΐου 2020

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Πρόλογος

Σας ευχαριστώ θερμώς γιατί μου παρέχετε την ευκαιρία να συμμετάσχω - όπως το έκανα αδιαλείπτως ως Πρόεδρος της Δημοκρατίας- και φέτος στις εργασίες του 6ου Διεθνούς Θερινού Πανεπιστημίου, με θέμα «Ελληνική Γλώσσα, Πολιτισμός και ΜΜΕ». Η θεματική αυτή αποκτά σήμερα ιδιαίτερη επικαιρότητα, αν αναλογισθεί κανείς, μεταξύ άλλων, από την μια πλευρά ότι ο Πολιτισμός μας, ο Ελληνικός αλλά και ο Ευρωπαϊκός Πολιτισμός, έχουν ανάγκη στήριξης ως προς την διατήρηση των βασικών αρχών και αξιών, που διασφαλίζουν την δυνατότητά του να υπερασπίζεται διαχρονικώς τον Άνθρωπο και, κυρίως, την κατά τον προορισμό του πνευματική του υπόσταση και δημιουργία. Και, από την άλλη πλευρά, ότι η Ελληνική Γλώσσα είναι, όπως έχει αποδείξει η πορεία χιλιετηρίδων και με αμάχητα ιστορικά και επιστημονικά τεκμήρια, το καταλληλότερο μέσο αέναου εμπλουτισμού και γνήσιας έκφρασης του Πολιτισμού μας.

- I.** Υπενθυμίζω ότι οι διοργανωτές του -και κατ' εσοχήν η Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων κα Νικολέττα Τσιτσανούδη- Μαλλίδη- είχαν την εξαιρετική ιδέα το 6ο Διεθνές Θερινό Πανεπιστήμιο να ξεκινήσει, στην Μεγάλη του Γένους Σχολή.

- A.** Οι κρίσιμες συνθήκες της πανδημίας δεν το επέτρεψαν, πλην όμως όλοι οι συμμετέχοντες, εμού συμπεριλαμβανομένου, αισθανόμαστε στο βάθος ότι βρισκόμαστε εκεί, στην Κωνσταντινούπολη, σε αυτή την πνευματική Εστία του Γένους, όπου πάντα λάμπει ανέσπερο το φως του Ελληνικού Πνεύματος. Βρισκόμαστε δηλαδή στον τόπο που θυμίζει πάντα, και *urbī et orbī*, το μεγαλείο του Βυζαντίου, του οποίου η συνεισφορά και ο Πολιτισμός διδάσκει ότι η Βυζαντινή περίοδος όχι μόνο δεν υπήρξε μέρος του Μεσαίωνα -όπως κάποιοι θέλησαν να διαχύσουν, προφανώς προκειμένου να καλύψουν τις μεγάλες ευθύνες άλλων ως προς το «σκοτάδι», το οποίο σκόρπισε ο Μεσαίωνας- αλλά, όλως αντιθέτως, ήταν η «γέφυρα», πάνω από την οποία πέρασε η Αρχαία Ελλάδα και η Αρχαία Ρώμη, για να φθάσουμε στην Αναγέννηση. Αμάχητα ιστορικά και ιδίως επιστημονικά τεκμήρια αποδεικνύουν ότι δίχως το Βυζάντιο και τον Πολιτισμό του, η Αναγέννηση θα είχε αργήσει πολύ και, ακόμη περισσότερο, δεν θα είχε αποκτήσει όλα εκείνα τα αυθεντικά της χαρακτηριστικά, με τα οποία «μπόλιασε» τον Ευρωπαϊκό Πολιτισμό.
- B.** Έχοντας πλήρη επίγνωση του ότι άλλοι, αρμοδιότεροι εμού, θ' αναλύσουν, με το κύρος τους και την εμπριθείά τους, τις πτυχές του θέματος του 6^{ου} Διεθνούς Θερινού Πανεπιστημίου, περιορίζομαι ν' αναφερθώ, εν ολίγοις και εν συντομία, σ' ένα και μόνο ζήτημα: Εκείνο της περιοπτης θέσης που κατέχει η Ελληνική Γλώσσα στον χώρο των Κλασικών Γραμμάτων, με δεδομένο το γεγονός ότι η Γλώσσα μας ήταν, είναι και θα παραμείνει δύναμη διαχρονικής γονιμοποίησης -δεν θα δίσταζα να πω, *a fortiori*, γενεσιουργός μήτρατων Κλασικών Γραμμάτων. Τούτο οφείλεται, τουλάχιστον εν πολλοίς, και στο ότι ο Ελληνικός Πολιτισμός, ως θεμελιώδης μάλιστα πυλώνας του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού, έχει ως ρίζα αλλά και καταλυτικό μέσο εκπλήρωσης της αποστολής του την Ελληνική Γλώσσα.
- II.** Ας μου επιτραπεί να εκθέσω εν προκειμένω ορισμένα επιχειρήματα, τα οποία θεωρώ ότι βεβαιώνουν «του λόγου το ασφαλές» ως προς το προαναφερόμενο συμπέρασμα.

- A.** Η άρρηκτη σύνδεση του Ελληνικού Πολιτισμού με την Ελληνική Γλώσσα προκύπτει από το ότι ο Ελληνικός Πολιτισμός υπήρξε, εξ' υπαρχής, Πολιτισμός ιδίως του γραπτού λόγου. Με την έννοια ότι είναι το αποτέλεσμα της γραπτής διατύπωσης και αποτύπωσης των κάθε είδους -και ιδίως των μεγάλων- πνευματικών δημιουργημάτων και κατακτήσεων. Ο γραπτός λόγος όμως είναι το μέσο, με το οποίο η γλώσσα πορεύεται στην αιωνιότητα. Άρα στη βάση του γραπτού λόγου είναι η γλώσσα. Έτσι η Ελληνική Γλώσσα υπήρξε όχι μόνο το μέσο επικοινωνίας ενός Λαού ή και ενός Έθνους γενικότερα, αλλά το όργανο διαμόρφωσης της Παιδείας, η οποία βρίσκεται στον πυρήνα του Ελληνικού Πολιτισμού, από την γέννησή του ως την μέχρι σήμερα εξέλιξή του.
- B.** Και όλα αυτά έχουν ως αφετηρία το επιστημονικώς ακραδάντως τεκμηριωμένο γεγονός ότι η δύναμη της Ελληνικής Γλώσσας, ως μέσου επικοινωνίας των συμβιούντων σε οργανωμένη κοινωνία ανθρώπων, είναι τέτοια μέσα στον χρόνο, ώστε βασίμως μπορούμε να δεχθούμε πως δεν είναι τόσο το σύνολο των επιμέρους Λαών στην Αρχαιότητα, οι οποίοι συνδέθηκαν ιστορικώς μεταξύ τους ως Έλληνες, που δημιούργησε την Ελληνική Γλώσσα. Πολύ περισσότερο ήταν η Ελληνική Γλώσσα, όπως προέκυψε από την σύνθεση των επιμέρους διαλέκτων της -αφού από την ιστορική εποχή δεν υπάρχει, αποδεδειγμένα, Ελληνική Διάλεκτος αυτόνομη και ανεξάρτητη από τις άλλες- εκείνη η οποία συνέδεσε, στενά και σε βάθος, μεταξύ τους τους Έλληνες και οδήγησε στην μετέπειτα ενότητα των Ελλήνων.
- Γ.** Θεωρώ τον μέγιστο Ιστορικό Θουκυδίδη ως τον πιο κατάλληλο για ν' αποδείξει αυτή την μεγάλη αλήθεια. Πραγματικά ο Θουκυδίδης, στην εισαγωγή της *«Ιστορίας του Πελοποννησιακού Πολέμου»* (Α', 2-5), καταγράφει το γεγονός ότι για πρώτη φορά ενώθηκαν οι Έλληνες κατά την προετοιμασία και την διεξαγωγή του Τρωϊκού Πολέμου. Καθώς και ότι τα Ομηρικά Έπη, η Ιλιάδα και η Οδύσσεια, μάλλον είναι το αντιπροσωπευτικότερο πρώτο παράδειγμα της γλωσσικής και

πολιτισμικής ενότητας του τότε Ελληνικού Κόσμου, γραμμένα σε μιαν ιδιαίτερη Ελληνική Γλώσσα, προϊόν σύνθεσης διαφόρων, συγγενών μεταξύ τους, διαλέκτων πάνω σε ιωνική βάση. Στο ίδιο, κατά βάση, συμπέρασμα καταλήγει στις μέρες μας ο μεγάλος νομπελίστας Έλληνας Ποιητής Οδυσσέας Ελύτης, με τους εξής στίχους από το ποίημά του «*Άξιον Εστί*» (Ενότητα «*Τα Πάθη*»): «*Τη γλώσσα μου έδωσαν ελληνική, το σπίτι φτωχικό στις αμμουδιές του Ομήρου. Μονάχη έγνοια η γλώσσα μου στις αμμουδιές του Ομήρου*».

III. Μέσ' απ' αυτήν την μακραίωνη εξέλιξή της η Ελληνική Γλώσσα υπήρξε δημιουργός της Ελληνικής Παιδείας, ήτοι του συνόλου των έργων του Πνεύματος και της Τέχνης, και συνιστά πάντα την βάση του Ελληνικού Πολιτισμού.

A. Επιπλέον, αποτελεί αδιαμφισβήτητο ιστορικό κεκτημένο ότι η Ελληνική Παιδεία και ο Ελληνικός Πολιτισμός έχουν ως κορωνίδα την Ελευθερία της Σκέψης και Διανόησης. Κατά τον André Malraux, στην μνημειώδη ομιλία του της 28^{ης} Μαΐου 1959 για την πρώτη φωταγώγηση της Ακρόπολης, ο Ελληνικός Πολιτισμός ήταν ο πρώτος Πολιτισμός χωρίς «ιερό βιβλίο», όπου η λέξη ευφυΐα σημαίνει να θέτεις ερωτήματα. Και ήταν, πρωτίστως, αυτή η Ελευθερία της Σκέψης και της Διανόησης που επέτρεψε στο Ελληνικό Πνεύμα να μετατρέψει την πληροφορία και την εμπειρία σε Γνώση και την Γνώση σε Σοφία, ήτοι Επιστήμη, γεγονός το οποίο του άνοιξε το δρόμο να κυριαρχήσει πολύ ενωρίς στις Επιστήμες, από τις Θετικές ως τις Ανθρωπιστικές Επιστήμες, με κολοφώνα την Φιλοσοφία, ιδίως κατά την Κλασική και την Ελληνιστική εποχή. Γι' αυτό η Ελληνική Γλώσσα είναι και θα είναι πανταχού παρούσα στις Επιστήμες, από τα Μαθηματικά, την Φυσική, την Ιατρική, την Οικονομία ως την Φιλοσοφία σε όλο τον Κόσμο, ακόμη δε και στην Λογοτεχνία και την Τέχνη.

B. Αξίζουν, μάλιστα, εν προκειμένω προσοχής τα όσα τονίζει ο σπουδαίος Άγγλος φιλόσοφος, Bernard Williams, στην τελευταία

παράγραφο του έξοχου δοκιμίου του, «*Η κληρονομιά της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας*»: «*Αν υπάρχουν γνωρίσματα της ηθικής εμπειρίας του ελληνικού κόσμου που μπορούν όχι μόνο να έχουν νόημα για εμάς σήμερα, αλλά και να έχουν περισσότερο νόημα από άλλα πράγματα που μας είναι πλησιέστερα, αυτά δεν βρίσκονται όλα στη φιλοσοφία του. Με δεδομένες την ευρύτητα, τη δύναμη, τη φαντασία και την επινοητικότητα των ελληνικών θεμελίων της δυτικής φιλοσοφίας, παραμένει ακόμη πιο εντυπωσιακό το γεγονός ότι μπορούμε να πάρουμε στα σοβαρά, όπως θα οφείλαμε, την παρατήρηση του Νίτσε: “Ανάμεσα στα μέγιστα χαρακτηριστικά των Ελλήνων είναι η ανικανότητά τους να στρέψουν το βέλτιστο σε αναστοχασμό”*».¹

- Γ.** Βεβαίως στην εξάπλωση αυτή έχουν συμβάλει -σύμφωνα με μια ορισμένη άποψη- οι ινδοευρωπαϊκές ρίζες της Ελληνικής Γλώσσας, κυρίως όμως έχει συμβάλει η ουσία του Ελληνικού Πολιτισμού, με βάση την Γλώσσα μας. Γι’ αυτό και ο Ελληνικός Πολιτισμός, ως δημιουργός Επιστήμης και Σοφίας, είναι κραταιός πυλώνας του Ευρωπαϊκού και του Δυτικού Πολιτισμού, εξ ου και η προαναφερόμενη απαστράπτουσα, μέσω των λαμπρών ψηφίδων της, παρουσία της Ελληνικής Γλώσσας σε όλες τις Γλώσσες της Δύσης και της Ευρώπης, και όχι μόνο.
- IV.** Η ιστορική εξέλιξη της Ελληνικής Γλώσσας αποδεικνύει, επιπλέον, ότι η σχέση της με τον Ελληνικό Πολιτισμό ήταν και παραμένει διαλεκτική.
- A.** Με την έννοια ότι βεβαίως όσο μια γλώσσα είναι σε θέση να εκφράσει και να διατυπώσει, άρα και ν’ αποτυπώσει, μεγάλα νοήματα και να συμβάλει στην αναζήτηση της Επιστημονικής Αλήθειας και την στερέωση της «Σοφίας» -φυσικά πρωτίστως ως Φιλοσοφίας- τόσο πιο σημαντικός είναι ο Πολιτισμός που στηρίζεται σε αυτή. Και, *contrario* αλλά συνακόλουθα, όσο πιο σημαντικός, προς την ως άνω

¹ Βλ. Bernard Williams, *Η κληρονομιά της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας*, ΜΙΕΤ, Αθήνα, 2019, σελ. 125.

κατεύθυνση, γίνεται ένας Πολιτισμός τόσο περισσότερο και η γλώσσα καταξιώνεται ως μέσο διαμόρφωσης και έκφρασής του.

B. Επέκεινα, η Γλώσσα αυτή επιτρέπει τον Διάλογο των Πολιτισμών. Το συμπέρασμα αυτό εδράζεται και στο ότι ο πραγματικός Πολιτισμός, ο οποίος από την φύση του έχει στο επίκεντρό του τον Άνθρωπο, σέβεται, δίχως εκπτώσεις και συμβιβασμούς, την διαφορετικότητα του Ανθρώπου. Και τούτο διότι ως ύψιστο δείγμα στοιχειώδους Ανθρωπισμού, ο σεβασμός της διαφορετικότητας ισοδυναμεί με τον σεβασμό της Δημοκρατίας και του Πολιτισμού. Υπό τα δεδομένα αυτά, σε θεσμικό και αξιακό γενικότερα επίπεδο, ο σεβασμός της διαφορετικότητας του Ανθρώπου καθίσταται θεμελιώδες πρόταγμα Δημοκρατίας και Πολιτισμού.

Επίλογος

Μια τέτοια θεώρηση της Γλώσσας και του Πολιτισμού, με αφετηρία την Ελληνική Γλώσσα και τον Ελληνικό Πολιτισμό, αποδεικνύει ότι είναι ακριβώς αυτός το Διάλογος των Πολιτισμών που δίνει ηχηρή απάντηση στους ανιστόρητους εκείνους, οι οποίοι ισχυρίζονται ότι υπάρχει σήμερα δήθεν «σύγκρουση» μεταξύ Πολιτισμών. Ισχυρισμός, που οδήγησε ως και σε καταστροφικές επιλογές εξωτερικής πολιτικής από πλευράς Πολιτικών της Δύσης και της Ευρώπης. Ας γίνει κατανοητό τούτο: Στους ταραγμένους καιρούς που ζούμε δεν υπάρχει σύγκρουση Πολιτισμών, αφού κανένας πραγματικός Πολιτισμός δεν μπορεί, από την φύση του, να συγκρούεται με άλλους, εξίσου πραγματικούς, Πολιτισμούς. Η αλήθεια είναι, λοιπόν, ότι πολλές φορές, δυστυχώς -όπως συμβαίνει στην εποχή μας- υπάρχει έλλειψη επικοινωνίας και αλληλοκατανόησης μεταξύ Πολιτισμών, γεγονός που δυσκολεύει επικίνδυνα την ειρηνική συνύπαρξη των Λαών. Επομένως, ενδεδειγμένη λύση είναι η κίνηση προς την αντίθετη κατεύθυνση, ήτοι η επιλογή του Διαλόγου μεταξύ των Πολιτισμών, στον οποίο ο Ελληνικός Πολιτισμός, με θεμέλιο την Ελληνική Γλώσσα και τα επιτεύγματά της στον χώρο του Πνεύματος, οφείλει και μπορεί, υπό όρους ισοτιμίας προς τους άλλους Πολιτισμούς και υπό συνθήκες αμοιβαίου

σεβασμού, να διαδραματίσει πολλαπλώς σημαντικό ρόλο στον σύγχρονο Κόσμο.